

Косар

Галина Пагутяк

Село заросло бур'янами, тільки городи виглядали по-людськи: бульба підгорнута, жуки струті, кукурудза сягала плечей, а квасоля спиналась до половини тичок. У буйних травах водились змії до кольору, до вибору, і хлопці боялися косити: сільські люди мають великий страх перед усім, що повзає. "Гаде," — казали вони. Гаде в лісі рідко траплялось, бо туди ходилось раненько і верталось, як ще роса не спала. Але й ліси, і під лісом так позаростали, стежки щезли, лишилися хіба дороги, по яких возили зрубані дерева. Дров потребували всі, а трави — ніхто. На все село лишилось заледве десять корів, і паша для них на зиму готувалась із висіяної трави, в якій не було ні будяків, ні кропиви.

Не дивно, що у нерушаній траві, що восени ставала твердим сухим бадиллям, і давала насіння, що забезпечувало продовження її існування, могли завестися змії. Вони зимували в покинутих напіврозвалених хатах: під підлогою, в печах, пивницях — шпар і дірок для них не бракувало. І хоч жодна з них наразі нікого не вкусила, їх боялись, як бояться нечистого, що вводить у спокусу. Бо змії колись спокусив Єву, і все гадяче плем'я походить від нього.

Цвинтар також заріс. Перед першим листопада виривали бур'ян на гробах, робили прохід і кидали тут-таки бадилля, не переймаючись сусідніми могилами, серед яких чимало було забутих. Під твердою шкаралупою спресованого бур'яну ховалися посірілі нетлінні штучні квіти й пластмасові оплавлені лампадки. По таких могилах було видно, чий рід скінчився або деградував так, що втратив будь-яку пошану до мерців. Або те, або інше. В селі знали, яке саме. Знали, хто краде баняки з-під хати, хто вибирає огірки на сусідському загоні, чия дівка вже не дівка, хто скільки заробив і скільки віддав жінці. То було колективне всевидяче око: під ним ставало страшно і водночас солодко, бо не було такого гріха, який би не пробачило село. Сільські люди більше боялись районного суду, аніж власних вбивць та злодіїв. Жоден суд не захистить від сусіда, що вийде з тюрми геть змінений і готовий до помсти.

Юрківна, голова сільради, або вїйтиха, як колись би сказали, немолода жінка, важка тілом, але спритна думками, осягнула не лише цю істину, а й іншу: що у такий спосіб село скочується у прірву, і навіть якщо у людей заберуть городи, як забрали землю довкола села (попередній вїйт продав її невідомо кому), то ніхто не чинитиме спротиву, бо знають, чим той спротив закінчиться. Виїдуть до Польщі чи на Чехи на заробітки. А самосійні кущі, що висмоктують усі соки з землі, змії — така сама стихія, як війна чи засуха. В поведінці земляків вона бачила потяг до самознищення, капітуляцію. Село стискалося, як шагренева шкіра: діти не бавилися на вигонах, дороги між хатами були перекриті парканами, два кооперативні магазини стояли пустою вже 15 років, торгували з вагончиків, щоб не платити за оренду; ріка так заросла вербою, що доступу до неї майже не було, і взимку вовки мали де ховатись

вдень і звідти винюхувати здобич: псів, кролів, часом козу. Масштаби катастрофи жахали Юрківну, яка почувала відповідальність за село, тобто їй було соромно, хоча не уявляла, як можна протистояти цій стихії. Жила сама. Чоловік умер два роки тому, звільнивши її від своїх запоїв і побоїв, син був на заробітках у Чехії разом з жінкою, складав гроші на квартиру в місті. Вона знала, що на старість помре сама в хаті, і від тих думок їй хотілось втекти якнайдалі. У себе на подвір'ї і в саду Юрківна косила сама, і за плотом теж, хоч ніхто у селі того не робив. Маленький світ був у цих людей, дуже маленький. У Юрківни був трохи більший, але то не дивно, бо її посада вимагала цього.

Вона прийшла додому на обід, з'їла вчорашньої зупи, погодувала кота, і лягла собі трохи подрімати. Збудив її дзвінок з мобільного.

— Добре, хай іде просто до мене додому!

В роті було сухо, тиск піднявся. Юрківна проковтнула таблетку і з зусиллям встала. Розгладила на собі спідницю і зачесала розкуйовджене волосся.

— Та хоч би чорт з рогами, — пробурмотіла вона, згадавши, як вчора намовляла трьох пияків біля магазину покосити бур'ян коло клубу. Як два пияки мудрували і жартували, а третій мовчав. Власне, не був Ігорко скінченим пияком, додому до себе не пускав пити, однак міг напиться часом. Мама його мала склероз, заговорювалася. Вже давно не виходила далі, ніж подвір'я, і ніхто до неї не навідувався. Ігорко ходив то дрова рубати, то помагати при будові. Ото все, що Юрківна знала про цього чоловіка. Знала, що довкола їх хати з трьох боків пустка, оповита диким виноградом, з якого стирчать комини розвалених хат. Землі поміж хат зараз ніхто не хоче, будуються там, де просторо, в полі. А та земля, що в селі, якась хвора, і люди родяться на ній слабкі. Ігорку небагато треба було випити, аби опинитися у фосі. Але добре, що хоч один зголосився. Господар не піде, навіть за грубі гроші, на громаду робити. Проте зараз Юрківна відчувала якесь хвилювання, чи, може, приймала бажане за дійсне, але їй здавалось, що Ігорко зголосився, бо здогадувався, що вона хоче від нього чогось більшого, що вона в розпачі шукає собі спільника.

Жінка відкрила холодильник: грудка масла і пару яєць. А, нема чого кликати чужого хлопа до хати. Це і не по честі, і не по статусу. Заплатить йому зі своїх грошей, і так нема на що витрачати. Вона вийшла надвір, почувши скрип металевої хвіртки.

— Чого вчора не зголосився? — буркнула вона, дивлячись згори на дрібну постать Ігорка. — Боявся своїх кумплів?

Ігорко опустив голову і махнув рукою.

— Як там мама?

— Мама вночі мене збудила і сказала, щоб я йшов світ спасати.

— Що ти таке кажеж?! Ти...

Юрківна прикусила язика. А чом би й ні? Як ще це можна назвати? Не такі бралися спасати світ, і хоч ніхто їм не вірив, але потрапили це якось зробити.

— Я, — зітхнув Ігорко і подивився на неї очима, в яких був той самий біль самотності і неприкаяності, що і в неї. — Мама сказала, аби я зітнув Анельчину кукурудзу, бо їй світ заступила. Як зітну, вона сяде на стільчику й буде дивитись, як я

спасаю світ.

"Господи, — подумала Юрківна, — та він тойво... Мамі його не дивно, 80 літ, склероз..."

— Ігорку, а ти знаєш, що Анельці, певно, не сподобається, як ти кукурудзу зітнеш?

— Мама її просила, я просив, аби не садила кукурудзу перед нашими вікнами, а вона сказала, що має то десь.

Юрківна замислилась, що у неї є на Анельку. Що самогонщиця, гонить труйку, що Михайло Прокоповичів вмер від її горівки, правда, ніхто нічого не доказував. Але такий був синій на катафалку, що від простої горілки такого не могло бути. Ага, податки два роки не платила.

— Ну, і що ти будеш робити? Коса то не зітне, хіба сокира. Якби хіба вікно прорубав, аби мама виділа церкву.

— І щоб виділа, як ти світ рятуєш? А як вона собі те уявляє, ти не питав?

— Не, — завстидався Ігорко, аж почервонів. — Я не знаю, як світ спасати. Хіба що бур'яни покосити.

— Я тобі дам косу. Добру, найліпшу в світі.

Юрківна пішла до стодоли, де зберігалось усе, що потрібно на господарці, і що не потрібно в хаті, але жаль викинути. На жердці висіло три коси. Одна — покійного чоловіка, друга — сина, а третя — її тата. Юрківна користувалась чоловіковою косою, синова коса була майже не вживана. Ну, а татова...

— Ходи сюди ближче, Ігорку. Видиш ту тонку косу? То мій тато зробив з шаблі свого тата, а мого діда, січового стрільця. Ніхто такої не має. Чоловік нею хіба пшеницю косив, я не дозволяла, бо то пам'ятка. Нею і кукурудзу зітнеш. Візьми в руки.

Ігорко провів пальцем по лезу, бризнула кров.

— Востра, — сказав він, — дуже востра.

І запхав палець до рота. Поки Юрківна прибігла з перекисом водню і ватою, на Ігорковому пальці вже був приліплений подорожник. Коли він йшов, жінка попередила:

— Не кажи нікому, що я дала тобі косу.

— А як вкрадуть?

— Думаєш, я не знаю, хто у нас у селі краде?

Повертаючись на роботу, Юрківна чулася трохи дивно. Ні, вона не шкодувала, що дала родинну реліквію непоказному чужому хлопві, на якого порядні ґазди дивляться згори вниз. Просто Ігорко наче заразив її своїм божевіллям. Вона вірила в косу, зроблену з шаблі, й на задеревілі стебла трави, що росла вздовж дороги, готуючись вивергнути з себе насіння, дивилась, як на вояків. Їй було весело, наче новобранцю, що виринається з буденного життя на війну.

Ігоркова мама сиділа під хатою в подертій вигорілій синій хустці й лушила зелений біб.

— Ну, що, мамо, будемо спасати світ? — весело сказав чоловік, розмахуючи косою.

— Га? — спитала стара.

Ігорко зітхнув, зайшов до хати, і сховав косу в тій кімнаті, де спав, встромивши лезо

між шафою і стіною. Потім врізав собі хліба, намастив смальцем, вирвав на городі зелену цибулю і сів на порозі, розглядаючи стіну кукурудзи перед собою. Він міг вже зараз спробувати косу, але хотів витримати паузу, при звичаїтись до коси, провести з нею ніч під одним дахом.

Ігорко спустився з горба, під яким була розбита дорога, що відділяла горб від городів. Навпрост у бур'янах і бузині потопала напіврозвалена Оринина хата. Різні там жили люди, після того як вмерла Орина, але ніхто не прижився. Сад і город злилися в одне суцільне зелене місиво, і десть там ховалася покинута стара студня, з якої набирали воду журавлем, була вона обкладена камінням, а не бетоном. Вода в ній була дуже добра, але ніхто її не брав, бо вигін заріс, і навіть попри городи ніхто не косив, протоптавши вузькі стежки, кожний до свого. У них теж був загін, але Ігорко здуру віддав його Митрові, аби той носив мамі молоко. Митро носив пару місяців, а тоді продав корову і заявив, що той загін належав його дідові за Польщі і він його відсудить. Хто би слухав Ігорка в суді? Якби мама підтримала його, але мама... Могла взяти мотику, дійти до хвіртки, і забути, за чим йшла. Того, що коло хати, їм вистачало.

Стара стояла на куті, і біля її ніг була мисочка з молоком.

— Чуєте чи ні? — говорила мама. — Напийтеся молока, та й вертайтесь знов до лісу. Мій син буде косити. А то трафите під косу. Аби до рана ні одної не було — передайте всім!

Ще хіба озвалися перші птахи, Ігорко взяв косу і вийшов надвір. Миска була порожня. Могли коти випити, а могли і змії. Досить того, що Ігорко потім не бачив ні одної змії, хоч косив усюди.

Найперше він прорубав вікно в кукурудзі. Коса увійшла як у масло у тверді стовбури. Вікно вийшло широке, на чотири метри, аби мама могла видіти церкву і людей, що йдуть по дорозі. Аби люди виділи, що мама жиє і добре їй ведеться. Далі Ігорко постинав кропиву за клубом і перейшов до автобусної зупинки. У траві було повно пляшок, серед них і ті, з яких пив він. Ігоркові стало встидно. Він пішов додому, знайшов мішок і поскидав туди пляшки. Що з ними робити далі, не знав. Лишив так.

Коли почувся звук першого автобуса, Ігорко перемістився зі своєю косою до сільради. Хотів найперше догодити Юрківні. З першого дня він вирішив, що буде невидимим косарем. Бо не хотів, аби хтось бачив косу, і щоб хтось розпитував, чому він це робить. Ігорко просто не знав, що відповісти. Не знав, скільки коштує та робота — рятувати світ.

Тим часом сусідка встала і кляла Ігорка на ціле село. Але його і так не було вдома, а його мама солодко спала в хаті і мала то десть.

— Десть Ігорко лишив заяву, що від твоєї кукурудзи в нього на городі все пропадає. І Юрківна зашаруділа паперами на столі, а далі в шухляді.

— Нема, певно, секретарка дільничному віддала... Він і так мав зайти до тебе...

Анелюку як вітром здуло. Вона вже викричалася зранку, і ще нічого не їла. Мусила підкріпитися, аби сваритися далі.

Юрківна помилювалася із вікна рівно скошеним газоном, задоволено посміхнулася.

В обідню перерву набрала в магазині ковбаси, помідорів, печива, цукерок, чвертку горілки і пішла до Ігорка. Того не було вдома. Юрківна поклала в пакет 50 гривень і залишила в хаті, а тоді сіла коло Ігоркової мами, дивлячись на просвіт у кукурудзі, звідки щедро лилось сонце. Його тепло не жалило, а зігрівало.

Ігорко сидів під мостом, запхавши розігріті ноги у воду. Коса теж спочивала у воді. Їй треба було охолонути і очиститись. А всередині Ігорка все бриніло й вирували розмаїті почуття. Він захоплювався своєю відвагою, бо ж викосив кукурудзу, що заступала вид його матері. Потім мовив до коси:

— Ну, добре, дай мені знак, чи далі мені спасати світ, чи вже доста?

Хоч йому хотілось ще. Рішення проте було за косою.

Хвиля обернула руків'я, підважила лезо, і дзюбок торкнувся великого пальця на Ігорковій нозі. Чоловік відчув ледь стримуване бажання косити чи то рубати ворогів.

— Най буде по-твоєму. Але зрана я буду косити коло дороги, а вдень — під горбом і на річці. А що буде, як я тебе зламаю? Юрківна мене вб'є.

Юрківна довго не могла заснути. Переживала, що Ігорко вип'є горілку і не захоче більше косити. Або хтось його відрадить. Якби їх стало хіба троє в селі: вона, Ігорко і мама Ігорка, то вони б очистили усе село від бур'яну. Не озиралися б ні на кого. Ніхто з голів не дбав про село, і ніхто від них цього не вимагав. Поставити печатку, податки зібрати, зробити раз на рік сходи села, наобіцяти й не виконати. Але не обіймати село, захищаючи його від зла ззовні і зсередини, бо зла того — легіон. І ім'я йому — нехлюйство, лінивство, злодійство і пияцтво.

Заспівала перша пташка і урвала пісню.

— Вжих, вжих! — почула Юрківна. Сльози розчулення підступили їй до очей. Вона схопилась, вийшла надвір, намагаючись вгадати, в якому кутку села косить Ігорко. Ага, на Границі. Жінка насипала кави у термос, залила окропом і швидко пішла на звук коси. Її вразило, що вздовж дороги до Границі все було вже скошено, і тепер Ігорко косив на пустирі, де був колись нібито холерний цвинтар. Там вже років десять ніхто не косив.

— У траві має бути хрест, — нагадала Юрківна. — Десять посередині.

Хрест лежав, як людина, що розкинула руки. То хіба основа зогнила, а так він був цілий. Вони поставили хрест, вибравши з ямки трухлявину. Він став трохи нижчий. Малою Юрківна не могла дотягнутись до верхівки, а тепер, хрест був акурат до її зросту.

Ігорко пив каву і сопів. Слова йому не давались, вченість і високий статус Юрківни заважали думкам перелитись у слова. Коса була для нього наче компас, показувала, де має косити, керувала ним. Коса будила його ледь чутним бринінням і тягла його на битву. Коса допровадить його до смерті, бо той, хто спасає світ, мусить вмерти за нього.

Ніби вже й зовсім розвиднілось, але ніхто ще не гнав корів на пашу, і не йшов до лісу по гриби. Час ущільнювався. Ігорко допив рештки кави, схопив косу і почав пробивати дорогу до лісу. А Юрківна пішла додому.

Але то їм так здавалось, що ніхто не бачить ні вдови, ні старого каваліра. Село все

бачило. Що Ігорко на світанку косить по селі, а вдень під горбом і на ріці. Що Юрківна йому за це платить. Що Ігоркова мати пробувала вибирати бульбу на городі, і вже виходить за хвіртку. І що має на голові нову білу хустину. І думали, що добре би там, і там скосити.

— Мамо, — спитав якось Ігорко, — може, досить уже косити?

Він змарнів, серце билось нерівно, і долоні мав усі в пухирях. Мазь, що дала Юрківна, не помагала.

— Хочеш мене на цвинтарі в бур'яні положити? — відворкнула мама.

Ігорко сплюнув спересердя, але на цвинтар не пішов, хоч тим би потішив багатьох, виконавши за них їхню роботу. Пішов чистити Оринине обійстя.

Криниця, схована в бузині, була накрита дошками. Ігорко відірвав одну спліснявілу дошку і відсахнувся від чорноти поневоленої води, що роками не бачила сонця. Та вода була отрутою, безперечно. Але налякало Ігорка інше: бездонна чорнота втягувала його у себе. Він тепер не зможе спати, бо темрява нагадуватиме йому ту чорну діру в землі, в якій може зникнути цілий світ. Коса глухо дзенькнула, і лезо вкрилось павутиною тріщин.

Ігорко приніс додому косу, поставив під хатою, а сам ліг на ліжку і відвернувся до стіни. Він лежав так до ранку, навіть заснув, але на світанку щось нагло збудило його. Ігорко підхопився, вибіг надвір. Коса лежала на землі, наче пробувала сама йти до роботи, у свій останній бій. Без Ігорка.

Чоловік провів пальцем по лезу, а далі потримав руку над косою, щоб скапувала кров. Боліло, але серце боліло більше. За цим застала його Юрківна, що прибігла нечесана і боса, в халаті поверх нічної сорочки.

— Я теж так хочу, — сказала вона.

Її кров змішалась з його кров'ю, як кров сестри і брата, що присяглися помститися за наругу над матір'ю. А потім полою халата Юрківна витерла кров з леза. Тріщини зникли.

Оновлена коса стинала кущі і засохлі дерева, косила розвалені хати і навіть цегляні комини. Скосила залізні хрести на могилах, до яких ніхто не приходив, скосила два порожні магазини, що всередині взялися грибом.

А тоді Ігорко почав косити лози, що душили ріку, і пішов за течією. Слід його загубився десь на третьому селі. Юрківна забрала його маму до себе. Чекати осені. Як не до осені, то до зими Ігорко спасе світ. Тільки одного вони боялись: щоб Ігорко не став до спілки зі смертю і не почав косити людей. Самі знаєте, яких.

Зелена меса

оповідання

Вчора

Там, усередині, росте дерево. Воно захищене стінами від вітру, йому є куди рости в глибину, в звітрілу селітру, струхлявілі дошки, людські кості, листя, що заносять протяги через вікна, аж до тієї спокійної чорної землі, м'якої і теплої. Воно має куди рости вгору, прагнучи піднятися над краями проламаного даху. Воно тут не самотнє:

ще пару кущів бузини, які зайшли подивитися, що тут діється, і вирішили зостатися, хоча чи відшукають їх у тіні метелики і бджоли, коли вони зацвітуть? А дерево, мені здається, має бути акація. Між уламками деревини, скла, цегли й дахівки стовбур його покрутився, гілля покривилося і нагадує покручені артритом руки старої жінки, яка все життя ходила прати на ріку взимку, і стан її згорбився від копання картоплі й проріджування буряка. Але листя, як пір'я зелених птахів, не має жодного ґанджу, бо народжується пізньої весни і опадає восени. Чим довше живеш на світі, тим більше зазнаєш кривди і страждань, і одного разу по тебе приходить смерть з сокирою, аби це все припинити. Не тому, що їй хочеться тобі допомогти, а тому, що треба звільнити місце для когось іншого. А коли не прийде? Тоді у тебе сама по собі згасне воля до життя. Ти зрозумієш, що не сягнеш ні вище даху, ні до чорної спокійної землі не проб'єшся. І почнеш всихати, марніти, і помреш без звуку. Бо дух твій вмер раніше, а без нього нема життя.

Звідки я знав про дерево, хоч навіть не наближався до того зруйнованого костелу? Лише бачив його з вікна маршрутки, їдучи до Львова чи вертаючись звідти. Досить далеко від дороги, на узвишші, він ще зберігав ренесансні форми, навіть вежа виглядала цілою. Але мене не обдуриш. То як ліс, що спереду стоїть, а за ним зрубище з пнями і колючим плетивом ожини. По дорозі з Ходорова до Бібрки жодного живого костелу, але навіть із заплющеними очима, я не можу не бачити тої святої руїни. І мене серце болить, ніби ті дикі дерева проростають і в моєму серці. Така біда, що є кому служити, а нема кому ходити до костелу. Батьки мої з Волині, але я родився вже у Польщі, і став тут одним з перших римокатолицьких священників після комуністичної влади. Післали мене сюди, як і отця Юзефа, і отця Мар'яна, поки не вивчатся українські хлопці у Львівській семінарії служити тим нечисленним вірним, що лишилися після великої масакри останньої війни; плакав я разом з ними у занечищеному храмі, та з Божою поміччю далисьмо собі ради, хоча вкрадених скарбів не повернули, але зробили ремонт, поставили лави, та й правиться коли раз у день, а коли два. І дітки конфірмуються. Того року троє було.

Я не знаю, чи в тому селі Соколівці є ще люди, а чи то згорблені примари ходять по вулиці, чи сидять на лавках під плотом. Тому й не виходив ніколи з автобуса. Але з думки не виходить мені той костел, чие нутро роздирає колюче гілля і цупке коріння. І холоне душа від страху. Через страх я боюсь когось питати, хоч би отця Івана з Бібрки, він молодий. Боюсь, що повість він мені щось таке, про що я не хотів би знати. Мені здається, що коли я вийду там, посеред села, то вже не повернусь назад. Увійду до святині — й не вийду. Це називається — приліпитися серцем. З жахом чекаю, що врешті мене переведуть на іншу парафію. Звикати тяжко в будь-якому віці, а коли тобі за 70... То я придумав таке. Як тільки під'їжджаю до Соколівки, зараз заплющую очі й молюся на вервиці. Та все одно повіки мені розриває видіння того покинутого храму, наче кров'ю стікають очі. І тоді костел опиняється у моїй жмені переляканим горобчиком і я чую, як калатає його серденько.

Невеликий синій автобус покидає село, переїжджає через місток, вниз, потім трохи

вгору — і вже відразу друге село. Вони всі близько-близько одне біля одного, але в кожного своя доля і свої випаси для безтілесних душ — зарослі цвинтарі, де стримлять поодинокі, але й ті понищені надгробки, а чи лежать повалені, вкриті густим плетивом позаторішньої трави, нога ще може намацати їх. Легкий вітерець котиться за автобусом, злітає угору, шарудить у кроні старих дерев і десь там гасне. Це лише коливання повітря, породжене рухом старечих губ, які шепочуть молитву. Але в якомусь іншому, паралельному світі — цей вітерець, весняний легіт, збурює пекло, даруючи надію тим, хто там пропадає. Найперше тим, хто тут родився, і перемінився з чоловіка на звіра.

А ще в іншому світі — тут місто Сенява, а на горі село Соколівка. Ніхто не думав, що світ — це пісковий годинник: беркиць — і Соколівка внизу, а Сенява в порожнечі, тільки до дна прикипів костел з проламаним дахом і сходами на вежу, що уриваються над безоднею, і сні — сні залишаються найдовше. Жорстокі сні, просякнуті кров'ю помсти і зреченням, сльозами і димом пожеж. Диявол, розмахуючи червоним прапором, під'юджує: він убив твого сина, тож пімстися, убий його родину, спали йому хату. Ненависть тих, хто не знав любові, не молився щиро, не приклав подорожника до рани, нанесеної кривдою.

Зрубай сад і посади замість нього дерева безплідні, як вояки без честі. Позбивай хрести на цвинтарі, виколи очі на світлинах померлих, зітри дати життя і смерті, написані ненависною мовою — так твориться порожнеча, у якій чорнозем заростає будьяками, і люди тікають звідти, щоб не чути передсмертного шепоту, плачу, крику.

Краще б нічого тут не було. Краще, щоб розорали землю, як зробили колись на місці Соколіва, міста, що проіснувало 500 років, а за 5 років було зруйноване.

Село, костел, посеред якого росте дерево, — хоч би хто взяв усе це в пригорщу і востаннє зігрів, перед тим як воно розсиплеться на порошок.

Сьогодні

Сьогодні побачив отця Каспара з Ходорова, за спинами польських туристів, яким я відчинив костел для оглядин. Він стояв геть сивий у отворі дверей, і я згадав раптом той дзвінок ще ранньої весни, коли він повернувся від мене. Сказав: "Я бачив нині між Соколівкою і Бібркою щось біле на ріллі. Перший раз мені здалося, що то мертвий боцян, і другий раз мені так здалося, але коли я третій раз се побачив, то зрозумів, що то міхи з-під насіння, знаєте, такі плетені з целофанових ниток". І я теж радше був повірити, що то мішки здалеку схожі на мертвих буськів, бо не може стільки буськів загинути на такому короткому проміжку. Я не поїхав перевірити, але зараз, дивлячись на це змучене віком і тривожними думками обличчя, пошкодував про це. Бо брехати не вмію навіть задля того, щоб заспокоїти серце цього чоловіка, якого я ніяк не можу зрозуміти і перед ним почуваю якусь провину. Його втома від життя така велика, що можна нею і заразитися. Наче Господь звалив на його плечі тяжкий хрест і не показав, куди йти. І як розімкнути руки, щоб обійняти увесь світ?

Поляки дивились трохи здивовано на крісла замість лав, на вбоге, напевно, для тих, хто бував у Римі, та навіть Кракові, опорядження храму, але я розповів їм те, чим

зазвичай бавлять туристів. Весело, без натяків на скарги. Роздав їм буклети про наш храм, а де пожертви на відновлення — вони самі розібралися. І наостанок задав традиційне питання: чи є хтось із них, чиї родичі колись мешкали у Бібрці. Були то люди молоді, відтак ішлося радше про діда чи бабу, які покинули містечко в дитячому віці. Хай це й не по-християнськи і не по-людськи, але мене тішить, що рани майже загоїлись, і екзил для цих молодих — то історія краю, а не їхніх родин, хай спочивають у мирі. Але отець Каспар — зовсім інший. Він хоче неможливого.

І тут я почув від високого хлопця у смугастій тенісці:

— Мій дідо родом зі Сеняви, питав, чи є ще таке місто. Дідо вже помер, але я хотів би знати.

Отець Каспар, який уважно слухав бесіду, цоф-нувся назад і квапливо вийшов. Я зрозумів чому. Він не хотів слухати розповідь, призначену не для його вух. Але я не розумів, чому його бентежить так оцей костел, давно, ще з війни, мертвий, скелет в бур'янах, абсолютно безнадійний, бо п'ятеро римокатоликів із Соколівки — замало для створення парафії і відновлення костелу. І отець Каспар це чудово знав, однак в очах його я бачив мовчазний докір, наче я був у тому винен. Дізнавшись про прикрий стан костелу, молодик наївно спитав:

— Чому ж ви його не відновите?

Я не вперше чув таке питання і відбувся невиразною відповіддю, що все можливо, хоча я народився і виріс в Україні, де ніхто не вірить в чудеса, які постають за допомогою великих грошей. Бо у близькій перспективі це нереально, а у далекій — бачили б вони цю руїну!

Коли гості нарешті поїхали в бік Ходорова, я кинувся шукати отця Каспара. Він чекав мене біля хвіртки плебанії, стискаючи у поплямованих старістю руках торбинку з печивом, яку привіз мені на гостинець. Його смиренна поза нагадала мені одного з волхвів, на честь якого й назвали мого гостя. Я зрозумів, що завтра буде пізно робити те, що можна сьогодні.

— Зараз ми пообідаємо і поїдемо туди, — мовив я, хоча не знав, чи має отець Каспар якісь справи, окрім церковних. Про них можна поговорити й за обідом. А йшлося, очевидно, про Трійцю, яка наближалась, чи про одне з тих розпоряджень консисторії, яке треба було витлумачити. — Я на машині, потім підкину вас до Ходорова.

Старий був дуже делікатний і не хотів, щоб я витрачав гроші на бензин, тепер я шкодував, що легко піддавався на його відмови. Очі в нього спалахнули на мить. Я зрозумів, що він чекав від мене цього, але не наважувався попросити. Я був уже в цьому костелі десь рік тому, пізно восени. І не хотів би розповідати, що там бачив. Здається, я навіть забув помолитись, принаймні, моя молитва була така формальна, що не досягнула небес. Але я, звісно, поїхав би з отцем Каспаром, якби він попросив. Тепер, коли я побачив, як насправді глибоко в ньому засіла ця колючка, той страх, з яким він покинув храм при першій же згадці про Сеняву-Соколівку, то вирішив діяти просто з мосту.

Отець Каспар нічого не сказав. Небагатослівним він був і поки ми обідали та пили каву з його печивом. Власне, я якось не подумав, що туристи могли б забрати його і він би показав їм ходорівський костел, що був колись в центрі міста, а тепер опинився на задвірках, і трапилось це, правда, дуже давно, чи не за Австрії. Так вчинив би прагматичний чоловік, але я був певен, що ця поїздка була б затяжкою для старого ксьондза. Він, як і я, був нетутешній, і не потрапив би розповісти про ці краї, як і я. Зрештою, костел їм відчинять, якщо туристи його помітять, їдучи на Рогатин... Гід був польський, і що в нього було в планах, я не знав.

Наче соромлячись, щоб він не бачив, я потихеньку взяв з собою пляшку святої води й пару свічок, і поклав на заднє сидіння. День аж світився від цвіту акацій та бузини, останніх квітучих дерев та кущів, незабаром все поблякне аж до осені. Ми повернули направо, як тільки виїхали на гору.

— Оті хати, — показав я на рядок однакових сірих кам'яниць, що тягнувся вздовж ґрунтової дороги, — були колись єврейські. Тепер там знову ніхто не живе. Стоять на продаж. І близько до Львова, і дешево, однак ніхто не купує.

Не знаю, чи слухав мене отець Каспар, але натомість я чув себе, наче від мене відділилась якась істота і слухає, і розуміє, що щось тут не те з цією Соколівкою: спокутує вона давні гріхи безлюддям і вимиранням. Не одна вона. Війна повиймала з тих містечок і сіл душу, і я, незважаючи на молодість, іноді думаю, що величезний бібрський костел — це вмістилище невидимих тіней, поміж яких жменька людей, пригнічених, розгублених і приголомшених. І наші міста і села не святкують з нами, ми розділені часом, а не обрядом, як мені спершу здавалося.

А цей костел, що здіймається над бур'янами, — порожня шкаралупа, її покинули вже й тіні. Ми йдемо по траві, видно, що туристи трохи її витоптали. Таки потрапили. Вони дивляться на святині крізь віконечко фотокамер, а не через вікно душі. Але я радий і цьому — їхньому гомону, безцеремонності, бездумно клацаючи камерами, вони поповнюють картотеку вічності. Отець Каспар, чи йде він за мною? На якусь мить мені здається, що він зупинився, і, коли я обертаюсь, каже майже на вухо:

— Там всередині має рости дерево.

— Там справжні джунглі, — відповідаю я. — Хаос.

Нагромадження зогнилих дощок, шматків бляхи, цегли, скла і кущів. Від дверей не можна зайти всередину, там ще зірвані плити підлоги і ями, замасковані струхлявілим гіллям, де колись були поховані люди. І я бачу це очима тієї іншої істоти, і мені нестерпно соромно, хоча перший раз я й близько нічого такого не відчував.

Так, ось і дерево. Акація. Впізнаю по листі. Вона трохи здіймається над цим хаосом, тоненький кволий стовбур, криві гілки, молоді листочки. Під роздертим склепінням пару напівстертих личок херувимів, що прозирають, наче з-під криги. На вежу ведуть металеві східці, які уриваються. Я намагаюсь не торкатись стін, щоб не посипалась цегла, бо, здається, один рух — і костел складеться, як картковий будиночок, і поховає нас обох під руїнами.

Але двері, що їм кількасот років, можна зачинити і сховатись від зливи під шматком

склепіння: цілком затишний куток. У надбиту чашу чорного мармуру я вливаю святої води, а до престолу можна увійти з боку ризниці: там пролом. Я ставлю біля підніжжя престолу дві свічки, і, поки їх запалюю, отець Каспар, що досі рухався, як сонна риба поміж водоростей, складає хрестом дві гілочки, обчухравши їх від листа, перев'язує повитицею і кладе на престол. Ми молимося довго, не розтуляючи уст, наче чекаємо якогось знаку: голуба, що випадково залетить сюди, тікаючи від яструба, чи бодай метелика, чи снопа проміння, яке раптом позолотить пил на престолі. Але нічого не відбувається. Нічого.

Завтра

У баби ноги не ходять. Послала мене замість себе. Баба — полька, а ми — ні. Бо поляк той, хто знає польську мову і ходить до костелу. А ні я, ні мама не знаємо мови і ходимо до нашої церкви. Вона дуже гарна. Дах позолочений і багато вишитих рушників. Ще два роки тому баба їздила до Бібрки в костел, тепер навіть до магазину не дійде. Ми з мамою би її відвели на ту службу Божу, попід руки, але вона не хоче: "Костел — каліка, і я каліка, встидно мені буде перед отцем Іваном, що я така хора". В баби ще тиск піднявся, ми вже хотіли швидко викликати. Вона мене вигнала: "Йди, бо спізнишся!" Я хотіла коліжанку Ольу взяти, але її не пустили, бо не люблять поляків. Ті колись їм хату спалили. Олька теж дурна, коли то було. Наш сусід, вуйко Стефан, ходив косити позавчора коло костелу. Він теж католик, але не поляк. Ніби дідо його був поляком. Стефан любить їздити до костелу в Бібрку. Він живе сам і в неділю після служби йде обідати або до ксьондза, або в кафе, як має гроші.

Баба каже, що в костелі не правилось 70 років, і я мушу піти і подивитися. Бо Бог один для всіх. Я теж так думаю, бо і в католиків, і в грекокатоликів, і в православних є Божа Матір і Ісус Христос.

Я взяла мобілку і фоткала службу Божу. Вона відбувалася перед костелом, бо всередині там дуже страшно. Не було кому попрятати. Добре, що я вже у сьомому класі, бо скоро школу закриють і я буду їздити до Бібрки. Мені сподобалася служба. Там ще берізки поставили коло дверей, але зілля не святили, як у нашій церкві. Правило два ксьондзи, один з Бібрки, молодий, і старий — аж з Ходорова. Люди поприносили з собою стільці, а я не знала, що треба принести, і стояла. Хоч сидіти мені більше подобається. Я порахувала, скільки було людей: певно, двадцять. І з сусідніх сіл поприходили. Усі старі. І всі плакали, коли отці правили. То польською, то українською.

Баба дуже на мене чекала. Я поки йшла додому, то думала: а що, як баба помре? І через те ноги мої ставали такі самі неслухняні, як у баби. Але в баби вони спухлі, а в мене — як патички. І я ще придумала: як бабі фотки сподобаються, то можна віддати у Бібрці, аби їх надрукували. Баба буде дивитись на них, скільки захоче. Навіть завтра можу поїхати, як дадуть мені грошей. І мені ще дали образок зі святим Станіславом, усім роздавав той старий ксьондз. Казали, що він їздив і просив, аби дозволили відправити в тому костелі, бо то костел Святої Трійці.

Я не заходила досередини і не фоткала, бо баба би плакала, якби то побачила. А я дуже люблю свою бабу і жалію, бо вона була маленька, коли йшла війна. Вона ще

нічого тоді не розуміла. А після війни вже все розуміла. І казала, що її мама витягла образ Матері Божої з потоку, куди комуністи його кинули. Тепер той образ з костелу у нашій церкві. Баба й так буде плакати, але вже від радості.

Телескоп
оповідання

У вранішньому тумані вирізняються круглі сторожові вежі й темна смуга мурів, чути скрип воріт, що підіймаються, впускаючи до міста селян та купців, брязкають дерев'яні коновки, окуті залізом, долинає запах свіжоспеченого хліба, диму. Щось плюскає у рові з водою. Сонце забарвлює рожевим шмат неба, і коли розсіюється туман, то мури, вежі, підйомний міст дематеріалізуються, і стає зрозуміло, що це все може існувати лише в темряві чи тумані, навіть коли стирається пам'ять. Але схожі запахи, звуки, відчуття зараз просто доповнюються гулом першого автобуса, що долає хвили пагорбів і видолинків, не зупиняючись, прямує до Білої чи до Смерекова. Ранок виявляє лише один світ, а насправді їх щонайменше два. В одному світі боліт більше і густіший туман, і дерев більше, в іншому — мертві озера, порослі осокою і татарським зіллям, і вологою м'ятою, чий запах викликає почуття якоїсь тривоги ще з дитинства: щось не так, щось воно не туди йде. З цих боліт житейських уже не вибратись самотужки.

На узвишші — костел з вежею, водонапірна вежа з гніздом буська, школа, будинок для вчителів на два поверхи зі стайнями та дровітнями на подвір'ї, всіляким мотлохом і грядками, шкільний спортивний майданчик, зарослий короткою густою травою, на якій так добре сидіти й дивитись на хмари.

Нижче — дорога, яка виводить з Дунаїва, але й приводить до нього, далі старий парк і за ним лікарня. То все — верхівка айсберга, перший культурний шар, під який ніхто не зазирає, бо просто нема кому. Щоб зазирнути, треба відійти на певну відстань, і тоді побачиш обриси добре укріпленої фортеці, яка може дати гідну відсіч ворогу. Якщо варвар ще не опинився у твоїй свідомості.

Сільський вчитель-удівець, що займає з донькою дві кімнати у тому двоповерховому будинку, йде дорогою вниз, майже до крайньої хати з емальованою кав'яркою по молоко. Хай мала спить, у неї канікули, хоча краще, аби дитина подивилась на ці рештки туману, що розчиняють у собі примарне давнє місто. Від асфальту йде тепло, чоловік ступає розважливо, не кваплячись, хоч мав би бути давно на городі, як усі порядні люди, а ще ліпше — коло сіна, якби мав корову. Він іде повільно, бо так легше думається, наприклад, про те, що цього літнього раю він не мав би у місті, коло тестя і тещі, втім, чорний, аж наче задимлений слід тягнеться за ним уже третій рік. І не тільки за ним, а й за Малою, яка не хоче їхати до діда з бабою у Сокаль, у те пекло. І хоч йому хочеться вірити, що вона любить їх, бо повинна любити, але то — відрізаний шмат, який всихає і колись зотліє й розсиплеться.

В хаті — стара згорблена напівбожевільна бабця, мати господині. Вона сидить коло столу на лавці, коло неї слоїк з молоком, накритий рушником. Вчитель, як завжди, нітиться перед поглядом цих безбарвних, обведених червоним очей, руки в старої

ворушаться, як клешні рака, на колінах, пам'ятаючи всю перероблену роботу, хоча голова її вже не тримає нічого такого, що варто було б вимовити вголос. Він каже "Слава Йсу" і "До побачення" не до неї, а до слоїка, на якому залишається масна матова плівка, і до дверей, що скриплять. Город відразу за хатою, пнеться догори, і там видно дебелу постать Марії, що махає мотикою: цюк-цюк, наче хлоп сокирою. Не всі ще обробили бульбу, він не відстає. Зрештою, мав практику у тестя. 10 соток рабства.

Мала прокидається не від гавкоту Тузика, не від кукурікання півнів, а просто тому, що годинник, заведений ще у школі, ще не витратив свого заряду. Дівчинка проводить по кімнаті сонним поглядом, поволі впізнаючи шафу, штори на вікні, етажерку зі своїми книжками, зникає до них. В кімнаті, що служить їм за кухню і де спить тато, на столі молоко й учорашній хліб, її сніданок.

Дівчинка біжить поміж загонами бульби, латками кабачків, смужками кукурудзи та бобу. Якби вона озирнулась, то побачила б застигли хвилі, між якими ховаються яри і хатинки, що нагадують мушлі на дні моря. Вона спурхує на покіс, з якого вже зібрали траву і досушують у копицях, щоб не шмагало по голих литках бадилля. Тато махає її рукою, спираючись на мотику. Він у майці і вже встиг спітніти, хоч сонце ще не припікає. Їм нема про що говорити, тут нема нічого цікавого на тому городі, але вчора вони сиділи надворі й дивились на зірки.

Мала позирає на відро, повне бур'яну.

— Ні, то заважке для тебе, — каже тато. — Треба цибулю пополоти.

Мала кривиться.

— Скільки там тої цибулі, — сміється тато. — Подивися, скільки в людей.

Миршава цибуля з тонким пір'ячком ледь визирає з лободи.

— А чому в нас таке все нещасне? — питає мала. — Тому, що ми з міста?

— Може, й тому. А може, тому, що гною ми не мали, землю не вдобрювали. Ми з тобою чарівники, але не до землі.

— А до чого ми чарівники?

— До зірок. Ми вміємо розмовляти з зірками.

— Мені встидно, що в нас таке все невиросле. З нас, певно, сміються люди в селі?

— Що ти таке мелеш? — роздратовано каже чоловік. — Люди напевно розуміють, що ми ще не навчилися працювати коло землі. Але бур'яну в нас не буде. Давай працюй! По обіді підемо на став купатися.

Мала присідає навпочіпки. Спочатку виполює один край, тоді пересувається на другий, разом з травою висмикуються грудки землі. Вона не знає, що робити з тими грудками: чи повернути на грядку, чи кинути з бур'яном на купку. Бо якщо так забирати землю, то не буде в чому рости цибулі. Вона й так бідна.

— Тату, а чим можна піддобрити цибулю?

— Піддобрити? Можна набрати попелу й посипати. Знаєш, де у нас попіл? У дровітні у відрі. Добре, що ти мені нагадала.

— Вітер розвіє той попіл.

— А ми ввечері підсиплем, коли роса.

Життя стає цікавішим. А ще коли в тебе скоро день народження, і ви поїдете до Львова. Тато обіцяв. Мала дивиться у той бік, де Львів. З високої гори його, певно, можна побачити, але нема тут такої високої гори. Вони удвох усі обходили.

Сонце пече в голову. Видно, як корови вертаються з паші. Ігорко сьогодні має чергу. Той, з сьомого класу.

— Дай Боже, щастя! — каже Ігорко.

— Дякую, дай Боже й тобі! — відповідає тато. Добре, що тато є, а то мала встидалася б відповісти.

— Ну, все, — каже тато. — Досить. Йдемо обідати. З мене морозиво.

— Два морозива. Мені й тобі.

— По руках!

А потім дзвонить мобілка. Тато слухає, і на обличчі у нього застигає розгублений вираз. Мала відчуває, що у світі щось зрушується. Вона кришить в руці грудку глини, і камінець впирається їй у долоню. Та це нічого в порівнянні з тим болем, який зараз відчує її маленьке серце.

— Так. Поїду. Вже завтра?

Мала біжить, але не додому, розмазуючи брудними кулачками сльози. Не хоче слухати пояснень тата, що вони потім поїдуть до Львова, що то хіба на два тижні. У костелі відчинено. Майстри не бачать, як дівчинка пірнає у прохолодну сутінь, збігає по сходах, тоді лізе по драбині наверх вежі з забитими дошками віконцями. Тут її сховок. Спершу майстри її проганяли звідти, але потім звикли. Бо вона дівчинка, шкоди не наробить. Часом вона бере з собою книжку і читає. Тато мав їхати через місяць до Польщі на яблука. А тепер йому подзвонили, що є нагода поїхати на трускавки. За два тижні він заробить більше, ніж за місяць. А Львів? Всі знають, що вона поїде до Львова у свій день народження. І не на базар, а на ЕКСКУРСІЮ! Високий замок, історичний музей, аптека-музей, всюди, куди захочуть. Що вона тепер скаже?!

Мала гірко плаче. Вона така нещасна у зашкварі футболці й брудних від землі шортиках, що у неї водночас починають боліти всі синці і подряпини, які приносить з собою літо, і всі розчухані укуси. На вежі пахне пилюкою, а із каміння, що впало, коли дах ремонтували, вона зробила собі сідало. Тут її прихисток від усіх бід. Навіть у неділю, коли майстрів нема, вона прокрадається нагору і слухає спів католиків. І завжди двері відчинені, її ще ніколи не замкнули в костелі. Бо ксьондз знає, що нагорі зачалася маленька дівчинка, яка любить торкатися мертвих клавіш поламаного органу, який ніхто не відремонтує, бо на це потрібні дуже великі гроші. Віконця вежі закриті дерев'яними решітками. Через щілини Мала спостерігає усі три сторони світу. Це найвище місце в Дунаєві. Її твердиня. Тато знає, де її шукати. Він не піде нагору. Він буде стояти і дивитись, доки вона не зійде вниз. Здається, він боїться цієї вежі, ніби вона лише для дітей, а не для дорослих.

Мала, шморгнувши востаннє носом, бо запас сліз закінчився, припадає до щілини. Вона бачить видовжений присадкуватий будинок плебанії, опускає погляд вниз на зелений моріжок. Нікого. Ну, звісно, татові зараз не до неї. Він іде, прецінь, заробляти

гроші! Щоб вона могла похвалитися в школі новими кросівками, джинсами і спортивним костюмом. То теж непогано. А тато ходить в одному й тому самому костюмі цілий рік, і нічого.

Коли дівчинка покидає свою вежу з жовтуватого-сірого каменю, то бачить при вході тата. Той підпирає одвірок і каже, ховаючи посмішку:

— Кожного дня Григорій із Сянока рівно о першій годині виходив із цих дверей і чекав, чи хтось прийде, щоб з ним поговорити. До нього підходили й багаті, і бідні, жінки і чоловіки, навіть діти, і розповідали про свої проблеми, і питали поради. — Я готовий вислухати вас, панно!

Кожного ранку мала встає і йде по молоко. Вона дивиться під ноги, ніби збирається знайти там сліди тата, хоча які там сліди на асфальті. Вона намагається ступати так, як тато: великими кроками. Вона переконує себе, що нічого не змінилося, що зараз її черга йти по молоко. У хаті, куди вона заходить, дві господині. Одна — як відьма, то стара, а інша — молодша, сама наливає їй молока. Мала думає, чи тато заплатив за молоко, бо та жінка якась непривітна, дивиться, наче щось хоче сказати, але не каже. Нічого, тато приїде...

А як не приїде? Кажуть, що тих, хто їде на заробітки, грабують, і можуть вбити. Її маленьке серце стискається від розпачу. Вона намагається думати про щось гарне, цілі дні пересиджує на вежі з книжкою. Одного разу вона виходить і бачить молодого священика, який стоїть біля входу. Він каже:

— Колись отак архієпископ львівський виходив з храму і чекав: може, є кому щось сказати, чим поділитись...

Він посміхається. Знає їхній з татом секрет.

— Як ти думаєш, скільки людей підійшло б до мене, якби я так вистоював би кожного дня?

Мала розгублюється.

— Не знаю.

— А я знаю. Тільки мої парафіяни, та й то не кожен.

— То тому, що ви молодий, і не Григорій із Сянока. І не греко-католик.

Тато не ходить ні до тієї церкви, що далі на горбі, ні до костелу. Але часом стоїть на молебні в школі, як не може втекти. І хреститься навіть. Дідо з бабою — ті побожні. Хоч би не подзвонили, бо тато забув сказати, чи говорити правду, чи збрехати про його поїздку до Польщі. Марія Дмитрівна каже, щоб не говорити правди, бо тоді їх розлучать з татом. От коли Малій буде 12 років, тоді можна.

Священик каже:

— А ти дуже розумна дівчинка! Може, ти мене щось питаєш, аби я дармо не підпирав одвірок?

Мала замислюється.

— Ну... не знаю. А про що можна спитати?

— Та про все на світі!

— Ну... а чому цибулю посипають попелом?

— Та тому, що це природне мінеральне добриво. Я забув хімію, правда, але можу почитати в інтернеті, як поїду до Львова. Згода?

Мала киває. Вони розходяться. Священик на плебанію, мала до будинку вчителів. Марія Дмитрівна пече млинці і кличе дівчинку до себе. Вона вже на пенсії, але ще працює. У неї в кімнаті повно вишивок. Вона пробувала навчити малу вишивати, але їй не подобається копірситися голкою в полотні.

Мала повертається до кімнати. Там єдина жива істота — будильник. Він цокає. Тато дзвонив учора, казав, що подзвонить ще. У Малої нема мобілки, то він дзвонить Марії Дмитрівні. О 8-й вечора. Мала відчиняє тоді двері з квартири, щоб почути дзвінок. У неї була мобілка, але тато виправ її разом з курточкою. Нічого, він купить іншу.

Годинник каже їй, що не варто сидіти їм удвох, коли надворі літо. Але вибір у Малої невеликий. Піти на став, але чого там стояти, коли тато заборонив їй ходити самій купатися, тільки з Марією Дмитрівною, але просити Мала не звикла. Як просити, коли стара вчителька цілими днями вишиває свою долю, як вона каже. Але чому вона віддає свою долю в крамницю вишиванок у Золочеві?

Дівчинка йде подивитись на цибулю. Тато подзвонить, питає, як город, треба ж щось сказати. Насправді Малу картопля не цікавить, вона її не обробляла. Але цибулю вони підсипали попелом того вечора, коли тато збирався до Польщі. Попелу було забагато, то вони ще ним картоплю посипали.

Ех, нічого не змінилось! Цибуля така сама тоненька і мізерна, і попіл лежить зверху між рядками. Дощ не падав, відколи тато поїхав.

Мала задирає підборіддя і звертається до порожнього неба від імені спраглої висохлої землі:

— Божечку, пошли нам дощу!

Вона встановлює давно забутий контакт між небом і землею, опиняється у якомусь позачассі, де було мало голосів і багато тиші. Починає тремтіти від власної сміливості, але це триває недовго, бо їй усього 10 років і її віра в чудеса ще ніким не зневажена.

Уночі вона прокидається від голосів неба — гроза і злива. Дощ залізає через квартиру, але сонна дівчинка не годна встати. У кімнаті з'являється біла постать, яка зачинає квартиру і на мить зупиняється перед ліжком дитини. Це, певно, Марія Дмитрівна, думає Мала.

Вона прокидається від стуку в двері й голосу Марії Дмитрівни. Відсуває засувку.

— Поздоровляю тебе з днем народження! — каже стара вчителька. Бажаю щастя, здоров'я...

— То тобі від тата, — простягає вона коробку цукерок. — А то — від мене...

Марія Дмитрівна вишила Малій сорочку, таку гарну, що очей не відвести, — з рожевими квітами й синіми листочками.

— Вмий личко і поміряй, чи добра, — сухо каже стара вчителька і, важко ступаючи, відходить.

"Чи я щаслива? — думає дівчинка, виходячи надвір у вишитій блузочці, рот у неї наповнений шоколадною слиною. — Так собі, трошки..." Вона йде повз плебанію, повз

костел. Звідти виходить священик.

— Овва, яка ти гарна сьогодні! — каже він.

— У мене день народження, — повідомляє Мала і дає йому цукерку, загорнену в папірчик. Вона взяла її просто так: а раптом когось зустріне.

— Дякую! Ходімо зі мною!

Священик веде її до квітника перед плебанією і зриває три рожеві троянди і кілька великих волошок.

— Прекрасній панні на уродини! — кланяється він.

— До мене мама вночі приходила. Я думала, то Марія Дмитрівна, але я закрилася на засув, тому ніхто не міг до мене прийти. А може, то мені приснилося, як ви думаєте?

— Таке не може приснитися. Твоя мама дбає про тебе і там...

Священик показує рукою у знову безхмарне небо. На пальці у нього крапелька крові від трояндової колючки. Мала підсуває пальці вище по стеблах, але не знаходить жодної колючки, щоб і у неї з'явилась кров на пальці. Але біль вона все ж відчуває, тільки через свій юний вік ще не може його виміряти. І це її трохи бентежить.

Автобус о 14.30 привозить тата. Худого, засмаглого, з величезною картатою торбою.

— Мене господар попросив почистити стрих, і я там знайшов старовинний телескоп. Я попросив мені його продати. Сторгувалися на ста долярах. То все, що я заробив.

Марія Дмитрівна крутить пальцем біля скроні й вилітає з кімнати, як фурія.

— Я домовився, що буду готувати хлопця до гімназії. З чоловіком зі Смереківки. Він мені заплатить! — каже навздогін їй тато.

— І що їй до чужих грошей, — бурчить він. — У господаря була така сама дівчинка, як ти, Яся. Я зрозумів, що не треба тебе залишати саму. На крайняк, братиму тебе з собою.

— У мене ще сто гривень лишилося, — каже мала.

— То ти багата кобіта! — сміється тато. — Треба вдень вибрати місце для телескопа.

І було далі так, що світ почав змінюватися на очах. Спершу в самому Дунаєві. Місце для спостережень вони вибрали на земляному валу, що колись оточував місто. Тато ніс телескоп, а Мала — табуретку і коцик в наплічнику. Вже першого дня вона вдосталь надивилася на Місяць і навчилася знаходити Марс і Венеру. Вдень вона водила пальчиком по карті зоряного неба і запам'ятовувала сузір'я.

— Як зле, що у школі не викладають астрономії! — бідкався тато.

Марія Дмитрівна витримувала паузу у стосунках. А священик прийшов тільки наступного дня, бо не хотів перебивати свято тата й доньки.

— Розповім своїм парафіянам, — пообіцяв він. — Хай у Дунаєві нема інтернету, але хто ще може дозволити собі таку розкіш — щовечора дивитись у телескоп! Я не бачив нічого гарнішого!

Він мав на увазі телескоп, бо яке гарне зоряне небо — це всім відомо. Мала поначищала латунні деталі, і вони виблискували навіть у темряві.

— Є сучасні телескопи, але цей — то ручна робота. Кожна деталь виточувалась з любов'ю, — казав тато.

Потім почали приходити діти, і Малій усе менше випадало часу дивитися самій. Вона ні на мить не вважала телескоп своєю власністю, бо тато зізнався, що мріяв усе життя мати ту штуку. І якби не поїхав до Польщі й не поліз на той стрих, то не знати, коли б його мрія здійснилась.

Тепер діти замість того, щоб говорити про те, в кого крутіша мобілка, розмовляли про небо. Вони бігали до Малої на другий поверх дивитися в телескоп, а потім чемно сиділи під будинком і розповідали одне одному, що вони бачили. Одного разу священник відксерив карту зоряного неба і роздав дітям.

Почали з'являтися перші дорослі. Продавчиня з крамниці, сусіди, поштарка. Мала мусила всім пояснювати, як дивитись, підкручувала коліщата, а потім навчила Олега і Ігорка, а сама сідала собі на траві й дивилась просто на зоряне небо, прислухаючись до захопленого гомону спостерігачів.

— Можна брати за то гроші, — зауважила Марія Дмитрівна.

— А ви ж не взяли грошей за вишиванку для Малої, правда?

— Та то подарунок! І то не чужа мені дитина.

— І то подарунок?!

— Кому?

— Як кому? Людям з Дунаєва. Вони ж прийняли нас з малою.

Марія Дмитрівна, яка за 30 років так і не прижилася в селі, й дивилася трохи згорда на його мешканців, подумала, як добре, що вчитель не знає, що з нього підсміюються за його дурний вчинок, бо де ж бідному викидати такі грубі гроші на якусь забавку. Але внутрішнє чуття підказало їй, що краще його берегти, цього дивака. І вона, вбравшись у нову сукню, приходила і вгамовувала тих дітлахів, що пхались без черги.

Прийшла та жінка, що в неї купували молоко, принесла цілу миску пиріжків з вишнями й сиром, і сказала:

— Може, моя мама, як побачить небо зблизька, помудріє знову і захоче жити?

"Або вмерти," — додала вона подумки.

— Добре, я прийду до вас увечері з телескопом, — відповів чоловік, бо він тепер так часто дивився на зірки, що став помічати людський біль і забувати про свій. Він подумав, що, згідно логіки тієї жінки, телескоп міг би вилікувати його дружину від раку і тестя від захланності.

Стара довго дивилась на Місяць, а тоді сказала перші слова за 8 років:

— Диви, Марусько, Каїн узяв Абея на вила!

Прийшов грекокатолицький священник з дружиною, обоє молоді, недавно одружені. Вони теж були тут чужі й почували себе не дуже зручно. Довго не могли надивитись у окуляр телескопа, а потім їмось вигукнула:

— Не думала, що зірки кольорові!

На базарі в Перемишлянах дунаївські люди хвалились, що бачили кільця Сатурна і

що у Чумацькому шляху 200 мільярдів зірок.

— Кілько, кілько?

— Двіста мільярдів! — відповідали гордо.

Чоловік зі Смереківки, чийого хлопчика вчив тато Малої, приїхав на машині:

— Люди просять, аби ви приїхали до нас з телескопом! Хоч на один вечір.

Тато не міг нікому відмовити. У Смереківці йому подарували старий ровер, і вони вирушили в мандри по селах. До осені, поки не почнуть копати картоплю. Змордованим людям буде не до зоряного неба. Але в серпні будуть падати метеоритні дощі, і тому всі нетерпляче чекали, коли тато з донькою повернуться до Дунаєва. А Марія Дмитрівна хитала головою:

— Ну, як цигани, бігме!

І вишивала зоряну карту, скопійовану з ксерокопії, яку позичила у когось з дітлахів.

999

оповідання

Вранці вони візьмуть сокири, коси, вила і підуть відвойовувати собі шлях до світлого майбутнього. Про це повідомляли оголошення на стовпах і коло головної крамниці міста. Сподіваюсь, що я цього не побачу. Навіть якщо витнуть усі кущі, почистять зарості кропиви, такого світлого майбутнього, як у "жидівському" Белзі, точно не буде. А не треба було закатувати під автобазу "жидівський" цвинтар, робити котельню з синагоги і віддавати костел на поталу природнім стихіям. Поляки вивезли звідти вітвар, то правда, але ж все інше мало лишитися. Навіть гроші на реставрацію виділили — нема грошей.

А чому млин стоїть порожній з проламаною стелею? Нема що молоти? Горе своє меліть, придурки. Позирайте у бік Белза, куди їздять туристи, і в бік Польщі, де тільки православні церкви забуті, а все інше процвітає. А вчорашня гроза лишила вас без світла, і хтозна-коли воно буде.

Чекайте на свого Годо, з головою, а не з грошима.

Коли мене попросила колишня однокурсниця написати статтю про її рідне містечко, аби зробити його привабливим для туристів, то я зізнався, що вже давно позираю у той бік, але не маю власного транспорту і платять мені за мої публікації копійки. І ще на Майдані застудив собі нирки, досі не вилікував. Їжджу, звісно, але поближче. А позирав я у той бік, бо вже знайшов дещо в інтернеті: гарна стаття, видно, що патріот рідного краю писав. Тепер ще й ціни за проїзд підняли, ну, Наталка з тих кобіт, що приїжджають до батьків двічі на рік: на Різдво і Великдень, чогось її понесло, може, хотіла мені допомогти. Вид у мене доволі депресивний. Вона подумала, що мені євро платять за мої статті, а я просто лінуюся. Там автобус об 11.25 з другої автостанції. Пока.

Пока. Минуло, певно, зо два тижні, перш ніж я вибрався до містечка У. Взяв квиток, але водій шикарного білого автобуса попередив, що у Раві-Руській доведеться пересідати на автобус до Каріва. Я купив пиріжків, бо зранку не поснідав, і вже

налаштувався на типове галицьке містечко з ратушею, костелом, валами і церквою. В У ще була синагога 20-го століття, ясна річ, не діюча. І млин. На річці. У таких подорожах, як моя, варто приглядатись до дороги: яка вона, що видно з вікна. На карівську роздובбану маршрутку зібралась купа люду, здебільшого старші жінки, що верталися з базару. Але мені вистачило місця в куточку. Водій перепитав: "До У?" Я кивнув. Видно, йому передзвонили, що є якийсь божевільний аж із самого Львова. Бабця, що сиділа коло мене, сказала, що до У від її села ще 22 км. Ми проїхали одне село, друге, а далі почалась дорога через сосновий ліс, дуже довга, яма на ямі. Десь зовсім поруч, може, за цим лісом був кордон. Треба було про всяк випадок узяти паспорт, якщо заблукаю. Я вже бував у прикордонних містечках, скрізь погані дороги, скрізь живуть з Польщі, і, вертаючись з неї, нічого не вчать, тільки порівнюють, як там добре і як тут зле. Для них найбільше щастя — щоб зробили пішохідний перехід, бо тоді і дорога буде людська і заробітки добрі. Можна буде покрити золотою бляхою церкву і поставити коло неї мармуровий фонтан.

Вистачило мені вийти з автобуса, а добирався я дві з половиною години, скинути оком, як щось в мені погасло. Яке місто? Село селом. На лузі біля зупинки, що навіть не мала накриття від дощу, паслися дві родини гусей і шпорталися кури. По ліву руку виднівся сірий великий костел, по праву — оббита срібною бляхою церква, а просто переді мною якісь джунглі, що вважалися міським парком. Люди швиденько розійшлися, і я не встиг спитати, коли передостанній автобус, бо останній завжди ненадійний. Я вирішив піти через парк, може, за ним є ратуша абощо. Це місто було таке бідне, що навіть не доробилися гіпсових ведмедів. Я зайшов у темну алею. В глибині її непевно ступав якийсь бомжуватий чоловік, я вирішив зачекати, аби не вступати з ним у розмову. Озирнувся: двоє підлітків на роверах перегородили алею, до них приєдналися ще три хлопці. Майже заросла доріжка вела до пам'ятника з кам'яним хрестом, а решта все була некошена трава між рідких дерев. Я сів на дерев'яну лавку, чекав, доки вступиться пияк зі своїм броунівським рухом. Не знати чому, але мене дратували і ті підлітки, що загородили кінець алеї. Я не почувався на самоті, був наче зв'язаний. Усі мої мандрівки досі давали мені вдосталь порожнечі. Я не виділявся надто, я мімікував навіть у місцях, віддаленіших, ніж У. Однак згодом, коли я пройшов через парк, то зрозумів, що інтуїція мене вела правильним шляхом. Коли ти відчуваєш дискомфорт, то найкраще вийти на офіційних представників даного населеного пункту: бібліотекаря чи голову сільради, розкрити перед ними свої наміри й запевнити, що твої відвідини міста (села) викликані обов'язком, а не розвагою. Можна поговорити з міліціонером, спитати в нього дорогу. Або в крайньому випадку зайти до єдиної крамниці й задовольнити допитливість продавців. Ті рознесуть звістку про тебе мешканцям, і ти отримаєш право на перебування. Якщо сюди не приїжджають туристи, це потрібно.

Я натрапив на вулицю, де було повно зруйнованих будинків, як вілл, так і сільських хат. Поміж ними де-не-де стояли менш-більш пристойні оселі, в яких колись мешкали євреї та поляки. Я побачив авто біля обшарпаного будинку з українським прапором.

Виявилось, то була мерія. З будинку вийшли двоє чоловіків, молодший був у костюмі з краваткою. Я спитав, де синагога. Сказав, що приїхав зі Львова. Брехати я не вмію, та й люди в прикордонній зоні дуже уважні й пильні. І у них в голові калькулятор: вони миттю підрахують твою вартість у конвертованій валюті. Чомусь місцева влада сприйняла мене не як журналіста-аматора, а як офіційного представника ЗМІ. А може, їм треба було вихлюпнути на когось усі свої проблеми. Я дізнався дві важливі речі: в місті через нічну грозу немає світла і у місті тепер замість 999 мешканців уже 1000. То була магія чисел. 1000 мешканців свідчило, що міська влада не така вже й погана, працює.

— Але дивіться, щоб звідти вибратись, бо автобус тепер буде тільки через Червоноград. Чи ви на машині?

Я сказав, що ні. Старший почав розказувати, що місто занепадає, що у Белзі і дороги, і туристи їздять, а в У ніхто не вкладає гроші. А чим вони гірші? І т. д. І т. п. Я обірвав його палку промову і сказав, що мене цікавить історія і що мені треба встигнути на автобус. Я сам бачив, що У депресивний далі нікуди. Поцікавився, де єврейський цвинтар, і мені відповіли, що нема: там тепер автобаза. Ну-ну, подумав я, згадавши два белзькі цвинтарі, які приваблюють до себе хасидів з цілого світу.

Синагога виявилась величезною будівлею з червоної цегли, збоку якої стирчала висока металева труба, а у дворі було дві купи вугілля. Я бачив синагоги, перетворені на крамниці і кінотеатри, але не міг уявити котельню, перероблену з синагоги. Всі входи до неї було зачинено, але звідкись долинали п'яні голоси. Здається, з сусідньої будівлі, що стояла впритул і була не то єврейською лікарнею, не то школою. Зразу ж починався парк, і я пішов по траві просто до костелу 17-го століття. Він нагадував велетенський сірий тризуб. На піддашку весело зеленіло дерево. Костел оточував півколом невисокий мур. Але мене більше вразив порожній п'ятиповерховий дім, наче принесений з Прип'яті. Колись же тут мешкали. Нема нічого моторошнішого, ніж покинуті багатоповерхівки. Як тут темно, напевно, вночі.

Я увійшов крізь браму і відразу побачив, що у траві біля входу в костел хтось сидить, спиною до мене. В оранжевій будівельній касці. Може, обідає, але я помилився. Чоловік обривав цвіт глухої кропиви в поліетиленовий пакет. Я привітався, і він обернув до мене зовсім молоде обличчя, правда, з нездоровою повнотою.

— На ліки, — пояснив він.

Я не питав, від чого лікує цвіт глухої кропиви. Судячи з кількості, то було на продаж. Треба з чогось людям жити. Навряд чи той парубок був місцевим знахарем. Він мені сказав, що костел зачинений, бо там будматеріали. Я висловив жаль. У мене нема правила шукати того, хто б відчинив зачинене. Одного разу я нарвався на бабу, яка почувши, що я пишу, почала верещати, що про їхній відреставрований під греко-католицьку церкву костел пишуть всілякі паскудства, і щоб я забирався геть. Естетичний смак наших парафіян та їхніх душпастирів просто вражає. Я вже бачив віддалік оббиту блискучою бляхою церкву і не збирався туди йти, та й наближалася третя година. Хлопець сказав, що автобус має бути десь біля 5-ї, а я хотів ще піти на

річку. Мені щось було тривожно на серці, може, через те, що я привертав до себе увагу; мене пронизували десятки поглядів людей, яких я навіть не бачив. І я подумав, що зніму напругу, якщо посиджу собі на березі.

Я обійшов костел з усіх боків. Він був величезний. Біле розігрите небо робило стіни схожими на театральні декорації — плоскими. Бічні входи з міцними дверима були надійно запечатані іржавими замками. Колись тут могло сховатися ціле місто в разі нападу, тому їх будували на совість. Цей костел ще простоїть довго. Він переживе саме місто і буде серед джунглів височіти, як храм майя.

Я вийшов на дорогу, що вела до річки. Повз мене продудніла маршрутка на Червоноград чи, може, з Червонограда, і мені хотілось її зупинити. Але не для цього я подолав таку довгу дорогу, щоб через годину вертатися. Тим більше я побачив перед мостом млин, з такої самої червоної цегли, як і синагога. Правда, канал, яким вода надходила з річки, вже заріс травою. Я відчинив сірі двері і увійшов досередини, сподіваючись побачити купи сміття і всяке паскудство. Але внизу все було припорошене борошном, змішаним із пилом. Навіть павутиння було борошняне. Борошно сипалося зверху крізь щілини у стелі. Я піднявся нагору дерев'яними східцями і побачив примітивні механізми. Годі було зрозуміти, як воно працює, але цілком можливо, що тут все ще мелють зерно або мололи щонайменше рік тому. Надто багато борошна лежало всюди. Може, просто в У немає пункту прийому металобрухту, тому залізо не повитягували. Я ще піднявся східцями, там були дві дерев'яні скрині поряд, не знаю, для чого їх використовували. Досі я не мав щастя побувати в млині. В частині млина було зогниле перекриття, а в іншій, на самій горі — цілий склад порожніх, присипаних борошnistим пилом, пляшок з-під горілки.

Якщо хтось здогадається, що то за місто У і почне обурюватись, мені є що сказати. Ви, дорогенькі, давно покинули рідні пенати і зараз грієте себе ностальгією. А я бачив десятки запаскуджених костелів, розкрадених фабрик, озера і річки, засипані пластиком, і мене вже нічого не дивує. Мене б здивувало, якби було навпаки. І я не боюся про це писати. Якщо хтось бажає собі смерті, то нехай вмирає. Можна героїчно померти, а можна здохнути серед купи свого сміття.

Я сидів на березі річки, перетвореної на канаву. Купатись в таких річках — все одно що купатися після хворого проказу. Вода заражена духом тліну. На тому березі на гарній травневій луці пасся гнідий кінь. Він уже не належав до міста. Часом хтось проїжджав по мосту, і в мене знову з'явилося відчуття, що за мною спостерігають десятки очей. Може, щоб здати прикордонникам. Цікаво, чи за пильність платять гроші?

Коли я нарешті став повертатися, скасувавши похід на цвинтар, щоб встигнути на автобус, то зауважив на стовпі оголошення: завтра всі мешканці міста повинні прийти з сокирами, косами, граблями і вилами чистити міський парк.

Я сів на лавку на зупинці, надпив води з пляшки. Ну-от, і все. Сонечко вже не гріло, а пекло. Я розібрався до футболки. Люди снували туди-сюди від крамниці, були й мами з візочками. Напевно, то було єдине місце в У, де існувала ілюзія життя. Не знаю, чому

мої статті публікували, мабуть, розраховували на тих, хто полюбляє екстрим. Але тепер я б не радив їхати до У своїм ходом. Я прочекав годину, обіцяної маршрутки так і не було. Зважаючи на їхню ветхість, я й цьому не здивувався. Була надія, що хоча б о 7-й годині буде автобус. Я б пішов навіть пішки до Рави-Руської, я б витримав, але вештатись у прикордонній смузі вночі — недобре. І ще без паспорта. Щоб не мозолити людям очі, я подався до костелу. Обійшов його з іншого боку, тоді наблизився до того місця, де молодик збирав цвіт кропиви. Але його вже там не було.

Тоді я знову повернувся, вирішив зайти до крамниці, може, ще є якийсь спосіб дістатись до міста. Не знаю, чому я оминув крамницю і пішов на цвинтар. Може тому, що там стояли місцеві пияки. Я взагалі вовк-самітник і у мандрівках рідко контактую з аборигенами, бо вони здебільшого розповідають місцеві легенди.

Але коли я наблизився до церкви, там вдарив дзвін і зі старої дерев'яної дзвіниці (дивно, що її не розібрали) двоє дядьків винесли хоругви і високі підсвічники. Я мало не зіштовхнувся з ними біля цвинтарної хвіртки. Сонце стало якимось червонуватим, наближався вечір. Мені було неприємно, що мене бачать, як я йду на їхній цвинтар. Але сорока вже рознесла, що я журналіст і це мусить виправдати мою дивну поведінку. Цвинтар виявився більше новим, ніж старим, і аж палав у надвечірньому сонці кислотними барвами вінків і букетів. Причому, подекуди старі вигорілі й брудні квіти сусідили з новими, купленими до великоднього прибирання. Я подумав, що колись цей світ, який я нещадно критикував і водночас не міг без нього жити, зажене мене в пастку. І зараз, без особливого бажання, з приглушеною від нечутних голосів мертвих і живих міста У свідомістю, я відчував гостру самотність і тугу за тим єдиним справжнім братством, яке я мав на Майдані. Хвороба зробила мене ще більш замкнутим, друзі розбіглися, а я втратив роботу, пролежавши місяць в лікарні, і тепер живу, пописуючи статейки на замовлення. Нирки у мене всихають, лікуватися нема за що, і відвідуючи такі неприкаяні місця як У, я відчуваю те, що відчувають вони, ці напіврозвалені будівлі — смирення. І часом — гнів.

Не знаю, скільки я кружляв отак цвинтарем, бо час тут зовсім інший, але, обпікшись кропивою, я повернувся до реальності. Крамниця була вже зачинена, людей не видно. І ніде не світилося.

Я сів на лавку, де сидів нещодавно. Навіть гуси не могли скласти мені товариства, пішли вже спати. Кожного разу, як над'їжджала якась машина, я зривався, думав, що то автобус. Стало темно, насувалася гроза, одночасно зі сходу й заходу йшли темні хмари. Це ще була одна проблема — не змокнути і не стати жертвою блискавки.

Присвічуючи собі мобількою, я вибрався на другий поверх млина, де було найсухіше і найчистіше, притулився спиною до теплої стіни і заплющив очі. Дякувати Богу, що в цьому місті є хоч одні відчинені двері. Гроза була шалена, десь дзюркотіла вода через дірявий дах, але я був у безпеці. Мене могло застати це десь на дорозі, якби я вирішив піти пішки. Я просто втік із зупинки, коли почало лити, і куртка, яку я ніс під пахвою, не встигла змокнути. Тепер я вгорнувся у неї, під канонаду травневої грози з'їв останній пиріжок з сиром, і запив водою, а тоді проковтнув знеболювальне. Понад усе я

хотів заснути, щоб бодай уві сні відшукати спокій. Бо сниться завжди щось протилежне від того, що ти відчуваєш зараз. Ще один доказ того, що світло і темрява — лише два вияви однієї сутності, і не можна бажати або того, або цього. Покличеш світло — прибіжить темрява, покличеш ранок — прийде довга-предовга ніч. Блискавки кресали довкола млина, злива не вщухала, і, напевно, молоко скисало, масло гіркло і сир пліснявів у тутешніх господинь. Не буде з чим їхати на базар.

Я вже перебував на межі сну чи навіть заснув, коли почув тупіт внизу. Вже не гриміло, але дощ тарабанив по черепиці. Хтось піднімався по східцях нагору, присвічуючи собі ліхтарем.

— Прошу пана, не бійтеся! Де ви? Ми прийшли вас забрати.

Вони навіть знали, що я тут. Зрештою, я знайшов підтвердження того, що за мною весь час стежили.

В отворі сходового люка з'явилась чорна голова. Чорна, бо в каптурі непромокального плаща.

— Ми знаємо, що ви тут. Не бійтеся, ніхто нічого лихого вам не зробить.

Я ворухнувся.

— Автобуса не було. Мав я десь сховатися.

— Автобус міг бути, але так сталося, що вмер Степан пополудні. Вибачайте, що так пізно. Поки ми радились, ви вже сховались. А потім самі знаєте, що коїлося. Могло нас вбити блискавкою.

Я не дуже розумів, про що він говорить. То був заступник мера, молодий чоловік у костюмі з краваткою. Чи був він зараз при виконанні обов'язків, я не знав.

— Вже спускаємось! — гукнув він униз, хоч я все ще сидів і нічого не обіцяв. Я розумів, що мушу йти з ними, бо в У їхня правда, а не моя.

— Прикро, ви десь про нас думаєте, які ми негостинні.

Про негостинність я якраз думав найменше. Більше про безгосподарність.

— Йдіть за мною, дивіться добре на тих сходах. Михайловичу, присвітіть нам.

Дощ вже майже перестав, тільки шуміла переповнена водою річка. Було дуже темно, але час від часу вдаль спалахували блискавки.

— Знайшли! — гукнув у темряву мер У і посигналив ліхтариком. — Ми вже боялись, що ви спіймали попутну. Дякувати богу, все нормально. Значить так, Ігоре Івановичу, хай там готують нічліг для пана...

— Богдана.

— Дуже приємно, Петро Михайлович. А ми підемо тим часом на парастас. Гроза скінчилась, люди вже, певно, сходяться.

Дорогою я помітив, що супроводжує нас ще кілька чоловіків, але вони йшли віддалік. Я промочив ноги, бо дорога була в ямах, а місцями ще текли потоки води. Ми поминули роздоріжжя, магазин і церкву.

— Уявляєте, чекали цілий день електриків, але ті паскуди не приїхали. Казали, нема бензину.

— А що у місті нема електрика?

— Є, але на то треба цілої бригади. Можливо, то був лише сон. Я вранці був ще у Львові, в своїй холостяцькій квартирі, заповідався теплий день... Зараз мені хотілося зняти кросівки і вилити з них воду, а тоді викрутити мокрі шкарпетки. І зробити це в себе вдома.

— Ми вже близько.

Подекуди світилися вікна, дуже тьмяно. Горіли свічки і газові лампи. В одній з хатин горіло ясніше. Там, де помер Степан, очевидно.

— Мені якось незручно, — мовив я, відчуваючи неприємне заціпеніння в тілі.

— Та ви знаєте, Степана. Ви з ним нині бесідували під костелом.

— Це ви про того хлопця в оранжевій касці? Що ж сталося?

— Серце. Порок серця.

Я засумнівався. Знаю, як виглядають люди з серцевою недостатністю. Той бідака був повний, радше мав проблеми з обміном речовин.

Ми увійшли в задушливу тісну хату. В сінях я перечепився об торбу з цвітом і він обсипав мої мокрі джинси, від чого я відчув почуття провини, наче був причетний до Степанової смерті. Часом мені таке здається, що я приношу нещастя. Люди розступилися, я встиг сховатися за мерову спину. Ігор Іванович десь зник, але мені в спину дихали чоловіки, що йшли за нами. Вони були мокрі, як і я, заступали мені шлях назад. Мер став на коліна, щоб помолитися, і я на мить відчув себе маленьким хлопчиком, якого тато привів на похорон діда. Я був тоді такий малий, що міг не вклякати. Зараз я збирався це зробити, але глянув на небіжчика, якого кілька годин тому бачив не готовим до смерті. На грудях у нього лежала оранжева каска. З моїх грудей вирвався крик, бо мертвий нагадав мені мого майданівського побратима, якого вбив снайпер у лютому минулого року, і далі я вже нічого не пам'ятав...

Я сидів у тісній кімнатині на ліжку і розгойдувався вперед, як маятник. Руки в мене були стиснуті в кулаки, а кулаки притулені один до одного. Навпроти просвічував блідий квадрат вікна. Я нарешті був сам. За мною ніхто не стежив. Я був уже спійманий. Ноги мої були босі, на штанинах прилип все той же цвіт глухої кропиви. Мабуть, я був непритомний і мене поклали на ліжку, а потім я неусвідомлено сів і став робити те, що робив зараз — розхитуватись, як маятник. Відколи побачив по телевізору прощання з майданівцями. Розумію, що це ознака нервового зриву і що мені слід звернутися до психотерапевта. Але як воно дізнатися, що твій приятель, який відвіз тебе до лікарні з гострим нападом, роздобув грошей на лікування, убитий і лежить поряд з іншими у труні, з оранжевою каскою на грудях. Та й не був він моїм приятелем, чергували разом на Майдані, він був від мене молодший, років 20, а може й менше, сирота. Знайшов собі дівчину, вона працювала на кухні, Олесю. Обоє ще діти. Живий Степан і близько не був на нього схожий. Але мертвий, у напівтемряві...

З сусідньої кімнати долинав монотонний спів священика і крізь щілину просочувався солодкавий запах ладану. Я переходив від однієї реальності до іншої, щоразу обпікаючись, і не міг зупинитись, зависнути в порожнечі. Я вже звик до того, що мене не помічають, що загроза зникла. Їхні очі втомились. Але в У я чомусь знову

Двері рипнули, низенька скулена бабця шмигнула до шафи, щось звідти витягла, здається, рушник, і підскачовиши до мене прошепотіла:

— Як скінчиться парастас, я вам злию на віск. Бо ви, прошу пана, дуже перестрашені.

Я спав, як після купелі, і, прокинувшись, побачив, як сонце світить у закурене вікно. Хата була стара, з низькою стелею. Двері облуплені, але я лежав на чистій постелі. Мер сказав, що я можу жити або тут, або в хаті Степана, коли його поховають. І можу якщо хочу, створити музей, зарплата буде. Степан не мав освіти й здоров'я. Його привезли прикордонники, затримавши в лісі, коли він збирав своє зілля. Він усюди ходив у тій касці. Прикордонники дізнались, що в місті знову стало 999 мешканців. Люди тепер мруть часто, а народжуваність мала. Мер хотів запросити біженців, але люди були проти. То чужа кров, казали. Але справа не в крові, а в тому, що місто не може взяти на себе тягар утримувати цілу родину. Місту потрібні люди, що принесуть користь, такі як ви, Богдане.

З печаттю неприкаяності й самотності на чолі, без родини і без статків, додав би я.

Він брехав. Я тільки зараз це усвідомив. Вони шукали собі Месію і, як тільки з'явився я, відразу здихались Степана.

Втім, може, він і не дуже брехав. Їм треба було рятувати вмираюче місто. Самі вони не могли зробити нічого. Вони не бачили себе збоку, у них було повно комплексів і страхів. А чужинець змушений буде виконати найважчу роботу, щоб врятувати своє життя. Мені здавалось, що це вже колись було зі мною, і не один раз. Воно повторювалось, як усі ті містечка з незмінними зруйнованими костелами, зарослими темними парками, по яких блукають неголені з погаслим поглядом п'яниці.

Я саме вдягнувся і поснідав свіжим молоком і хлібом, коли по мене прийшли двоє старших чоловіків з косами. Один з них приніс для мене граблі. Коса для мене було б занадто. У парку вже зібрались люди, чоловіки і жінки. Жінки з серпами і кошиками. Чоловіки з сокирами і вилами. Мер усім подякував і пообіцяв після того, як почистять парк, виставити усім пива, а дітям кока-колу.

Джерело: Сайт видавництва "Ранок":

<http://interactive.ranok.com.ua/theme/contentview/pdrychniki/ykranska-literatyra-proflniyi-rven-pdrychnik-dlya-11-klasy-zakladv-zagalno-seredno-osvti-borzenko-o-lobysova-o-v/12206-vrtyalna-bbloteka/pagytyak-galina-kosar>